

ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

ЧУДИК Наталія - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Тернопільського національного економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0649-2715>

УДК 342.8

DOI:10.32782/NP.2020.1.35

Публікацію присвячено аналізу засад адміністративно-правового регулювання виборчого права в Україні.

Розкрито, що принципи виборчого права України – це основні засади, керівні положення, які визначають сутність і зміст реалізації й гарантування виборчих прав громадян України і забезпечують передбачений Конституцією та законами України порядок організації та проведення всіх видів виборів у державі. Зроблено висновок, що сутність і зміст виборчого права найузагальненіше виражають його принципи. Встановлено, що вони опосередковують основні, фундаментальні засади адміністративно-правового регулювання правовідносин, що утворюються в процесі організації та проведення всіх видів виборів в Україні. Доведено, що принципи адміністративно-правового забезпечення виборчого права ґрунтуються на прогресивних принципах виборчого права, формалізованих у Конституції та Виборчому кодексі України: принцип вільних виборів; принцип таємного голосування; принцип загального, рівного і прямого виборчого права.

На підставі аналізу зроблено висновок, що засади адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян поділяються на засади забезпечення взаємовідносин публічної адміністрації і суспільства та засади адміністративного судочинства, які використовуються при оскарженні порушень виборчих прав громадян України. З'ясовано, що до принципів забезпечення взаємовідносин публічної адміністрації і суспільства у сфері виборчих

прав громадян належать: відповідальність та служіння публічної адміністрації громадянам України (виборцям); забезпечення виборчих прав громадян України засобами адміністративного права в повному обсязі; принцип зв'язаності публічної адміністрації законом і підконтрольності її суду; оптимізації та балансу державно-владних повноважень органів виконавчої влади з повноваженнями громадських об'єднань у сфері забезпечення виборчих прав громадян України; принцип гласності; принцип самостійності; принцип відповідальності.

Ключові слова: виборчий процес, виборче право, принципи, адміністративно-правове забезпечення, виборчі права.

Постановка проблеми

У процесі демократизації публічної влади зростає значення та роль демократичних виборів як однієї з основних форм безпосереднього народовладдя.

Тому удосконалення виборчого законодавства, пошук і закріплення найбільш оптимальних та ефективних механізмів забезпечення виборів залишається і сьогодні досить актуальним та тісно пов'язаним із розробленням теоретичної концепції сучасного виборчого права. Однією з найважливіших проблем останньої є дослідження принципів адміністративно-правового забезпечення виборчого права, їх змісту, класифікації, формування теоретичних положень і конкретних рекомендацій, що мають прикладне зна-

чення для удосконалення виборчого законодавства.

Стан дослідження проблеми

Проблеми розкриття практичного значення принципів виборчого права та їх теоретичного підґрунтя досліджували: М. Афанасьєва, О. Марцеляк, М. Орзіх, П. Рабінович, М. Ставнійчук, О. Ярмиш, Ю. Шемшученко, В. Яворський, М. Смокович, В. Бевзенко та інші. Водночас немає єдиних підходів до визначення самої дефініції «принципи виборчого права», яка б оптимально відповідала системному сприйняттю механізмів адміністративно-правового забезпечення виборчих відносин, критеріїв їх систематизації та класифікації принципів [1, с.41].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є здійснення аналізу принципів адміністративно-правового забезпечення виборчого права, їх змісту, класифікації. Завданням статті є опрацювання чинної нормативної бази, міжнародного законодавства та наукових здобутків сучасних учених для формування теоретичних положень і конкретних рекомендацій, що мають значення для удосконалення виборчого законодавства та для проведення демократичних виборів в Україні.

Принципи виборчого права не є випадковим набором вимог, а утворюють певну упорядковану цілість, яку прийнято називати системою принципів виборчого права [2, с. 67].

Виклад основного матеріалу

Однією з найбільш цікавих із наукової точки зору є характеристика принципів виборчого права, розроблена В.Д. Яворським, який зазначає, що ці принципи мають низку властивих їм ознак і виступають своєрідними критеріями їх якісної характеристики: 1. Більшість принципів за своїм змістом безпосередньо закріплена в нормах виборчого права та виражає внутрішній зміст цих норм. 2. Низка принципів виборчого права необов'язково прямо закріплюється у виборчих законах. 3. Деякі принципи можуть одночасно виступати

як гарантії здійснення інших принципів виборчої системи. 4. Принципи виборчого права у своїй системі взаємозалежні, змістовно доповнюють і збагачують один одного. 5. Принципи виступають стрижнем усіх норм виборчого процесу, додають його системі логічності, послідовності та збалансованості. 6. Порівняно з нормами виборчого права, принципи відрізняються більшою стійкістю, залишаються незмінними протягом тривалого часу. 7. Зміст принципів виборчого права об'єктивно зумовлений характером суспільних відносин. 8. Принципи виборчого права, порівняно з його нормами, мають вищий рівень абстрагованості, вони звільнені від конкретики та подробиць. 9. За змістом принципи виступають загальним мірилом поведінки учасників виборчого процесу без вказівки на їх конкретні права й обов'язки. 10. Принципи виборчого права, визначаючи ціннісну орієнтацію та спрямованість, є позитивним зобов'язанням чи набувають якостей особливого рівня права. 11. Під час загальної оцінки ступеня демократичності виборів, а також вирішення конкретних юридичних справ, що виникають у разі порушення норм виборчого законодавства, розглядувані принципи виступають однією з головних оцінювальних категорій, основним критерієм визначення виборів легітимними та такими, що відповідають міжнародним виборчим стандартам [3, с. 43].

Слід зазначити, що міжнародне право також приділяє значну увагу питанням виборів і виборчому процесу. Принципи виборчого права сформульовані у низці міжнародних угод та інших правових документів. Україна є стороною всіх найважливіших міжнародно-правових актів, що стосуються прав людини (зокрема політичних) й забезпечення їх реалізації. До таких актів належать: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.); Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.); Декларація Міжпарламентського союзу про критерії вільних і чесних виборів (1994 р.). Усі міжнародні угоди,

згідно зі статтею 9 Конституції, ратифікує Верховна Рада України. Зазначені міжнародні акти й Основний Закон закріплюють такі засади демократичних виборів: а) вибори – вільні, справедливі, періодичні; б) виборче право – загальне, рівне, пряме; в) голосування – таємне, добровільне, особисте.

Виборчі закони України, базуючись на міжнародних стандартах, закріплюють такі принципи виборчого права в Україні: а) вільних виборів; б) загального виборчого права; в) рівного виборчого права; г) прямого виборчого права; г) таємного голосування; д) добровільності участі у виборах; е) особистого голосування.

Так, принцип рівності виборчого права належить до групи базових і має дві сторони – формальну й матеріальну. Формальний аспект означає, що кожен виборець має один голос і всі громадяни беруть участь у виборах на рівних підставах. Матеріальний аспект рівності виборців полягає у вимозі, щоб кожен голос був максимально рівним.

Принцип рівності виборчого права знайшов своє відображення й на рівні чинного українського виборчого законодавства. Так, Виборчий кодекс України містить таке положення: «Вибори проводяться на основі рівного виборчого права. Громадяни України беруть участь у виборах на рівних засадах» [4]. Крім того, усі кандидати, зареєстровані у порядку, встановленому цим Кодексом, мають у виборчому процесі виборів, на яких вони висунуті, рівні права та беруть участь у цьому процесі на умовах, рівних для відповідних виборів.

Принцип верховенства права, відповідно до статті 8 Конституції України, має бути визначальним для функціонування як держави в цілому, так і кожної ланки державного механізму. Складовими принципу верховенства права є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного зако-

нодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано (підпункт 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015) [5].

У доповіді «Верховенство права», схваленій Європейською комісією «За демократію через право» на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року, ідеться, що законність, як один з елементів верховенства права, також передбачає, зокрема, що за порушення закону має наставати відповідальність [6].

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

Принцип вільних виборів теж має два аспекти, що полягають: а) у вільній реалізації власної волі виборця під час голосування і б) у вільному формуванні волі виборця в період перед днем голосування. Основним засобом забезпечення обох аспектів вільних виборів є заборона незаконного втручання у виборчий процес органів державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам. Цей принцип сьогодні закріплено у всіх виборчих законах України.

Принцип загального виборчого права означає, що право голосу на всіх виборах мають усі громадяни України, статус яких відповідає певним законодавчим вимогам. Згідно з положеннями статті 24 Конституції України, виборче законодавство України забороняє будь-які привілеї або обмеження виборчих прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками [7].

Пряме виборче право означає, що громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії, та за кандидатів у депутати в одномандатних округах, а також безпо-

середньо обирають Президента України. Пряме виборче право є більш демократичним.

Принцип добровільності голосування означає, що участь у виборах є правом, а не обов'язком громадянина. Згідно з цим принципом виборець самостійно вирішує, чи брати йому участь у виборах. Особа не може переслідуватися чи обмежуватися будь-яким чином у своїх правах за неучасть у виборчому процесі.

Принцип таємного голосування забезпечує виборцеві повну свободу реалізації волевиявлення під час голосування. Забороняються зовнішній нагляд і контроль за волевиявленням виборців у будь-якій формі чи будь-якими засобами.

Виборче законодавство України передбачає спеціальні заходи й процедури щодо забезпечення таємного голосування.

Принцип особистого голосування полягає в тому, що кожен виборець голосує на виборах особисто. Законодавством про вибори передбачено, що виборчі бюлетені заповнюються виборцем особисто.

Висновки та пропозиції

Отже, базові принципи виборів є тією платформою, що дає змогу формуватися і функціонувати демократії, є необхідною умовою демократичного політичного режиму. Однак для існування стабільної демократичної системи необхідне також дотримання додаткових принципів виборів. Тому лише комплексне застосування всіх принципів виборчого права дасть змогу формувати владу цілком демократичним шляхом, сприятиме реалізації принципу народного суверенітету.

Література

1. Обрусна С.Ю., Кришталь Т.М. Принципи виборчого права: теоретико-правова характеристика. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №3. С. 41–45.

2. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: ВАІТЕ, 2018. 908 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/8/401765.pdf>.

3. Яворський В. Принципи сучасного виборчого права України. *Вісник Академії правових наук*. 2002. №3 (30). С. 40–50.

4. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 з наст. змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7. № 8. № 9. ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.

5. Рішення Конституційного Суду України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15>.

6. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія): Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf.

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Nataliia Chudyk

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor at Department of Constitutional, Administrative and financial law Faculty of Law Ternopil National Economic University natali_ternopil@ukr.net

PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF SUFFRAGE IN UKRAINE

The publication is devoted to the analysis of the principles of administrative and legal regulation of suffrage in Ukraine.

It is revealed that the principles of suffrage of Ukraine are the basic principles, guidelines that determine the essence and content of the implementation and guarantee of suffrage of citizens of Ukraine and provide the Constitution and laws of Ukraine for organizing and conducting all types of elections in the country. It is concluded that the essence and content of suffrage most generally express its principles. It is established that they mediate the basic, fundamental principles of administrative and legal regulation of legal relations that are formed in the process of organizing and conducting all types of elections in Ukraine. It is proved that the principles of administrative

and legal support of suffrage are based on the progressive principles of suffrage, formalized in the Constitution and the Electoral Code of Ukraine: the principle of free elections; the principle of secret ballot the principle of universal, equal and direct suffrage.

Based on the analysis, it is concluded that the principles of administrative and legal support of voting rights of citizens are divided into the principles of public relations and society and the principles of administrative proceedings, which are used to appeal violations of voting rights of citizens of Ukraine. public administration and society in the field of voting rights of citizens, include:

responsibility and service of public administration to citizens of Ukraine (voters); ensuring the voting rights of citizens of Ukraine by means of administrative law in full; the principle of binding public administration by law and the control of its court; optimization and balance of state-power powers of executive bodies with the powers of public associations in the field of ensuring the voting rights of citizens of Ukraine; the principle of publicity; the principle of independence; the principle of responsibility.

Key words: *electoral process, suffrage, principles, administrative and legal support, suffrage.*